Тетяна ЛІХТЕЙ

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНУ РЕЦЕПЦІЮ СЛОВАЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 23.
УДК 821 [162.4 – 1:162.2] «18/19».091
Ліхтей Т. До питання про літературно-критичну рецепцію словацької поезії на українських теренах; 10 стор.; бібліографічних джерел – 14; мова українська.

Анотація. В запропонованій студії робиться спроба осмислити словацьку поетичну спадщину в українському літературно-критичному дискурсі.
Ключові слова: рецепція, словацько-український поетичний дискурс, нарис, переклад.
Аннотация. В предложенной статье делается попытка осмыслить словацкое поэтическое наследие в украинском литературно-критическом дискурсе.
Ключевые слова: рецепция, словацко-украинский поэтический дискурс, очерк, перевод.
Summary. The proposed study («To problems of the Slovak poetry critical reception on the Ukrainian grounds») is the first attempt of the Slovak poetic inheritance system interpretation in the Ukrainian literary & critical context.
Key words: reception, Slovak-Ukrainian poetic context, essay, translation.

Системного дослідження про словацьку поезію в дискурсі українсько-словацьких літературних взаємин немає донині. Проте огляд праць вітчизняних славістів у галузі словакістики та спроби укладання бібліографій українських перекладів словацької літератури окремих періодів спорадично здійснювалися. Інша річ, що часто йшлося не так про суто словацько-, як про чехословацько-українські взаємини, а до уваги бралася вся література в її жанровому розмаїтті.

Перші студії оглядового характеру про словацьку літературу на наших історичних теренах з'явилися ще в XIX столітті. Йдеться передусім про невелику статтю «Литература словаков» (Зоря Галицкая. – 1854. – № 26), ґрунтовний «Очеркъ словацкой литературы», опублікований 1892 р. в кількох числах ужгородського журналу «Листокъ» (№ 1. – С. 5–7; № 2. – С. 16–17; № 3. – С. 28–29; № 4. – С. 41–43), та про критичну замітку «Стан словацької літератури в 1898 р.» (ЛНВ. – 1899. – Т. 6, кн. 6. – С. 184), автором якої є В. Шробар, а переклад з чеської здійснив В. Гнатюк.

Особливо цінним в контексті нашої праці є нарис про словацьку літературу, опублікований в «Листку», редактором якого був закарпатський письменник і культурний діяч Євген Фенцик. Тут, крім іншого, простежено творчість таких визначних словацьких поетів XIX ст., як Ян Голлий, Людовіт Штур, Андрей Сладкович, Светозар Гурбан Ваянський, Павол Орсаґ Гвєздослав та ін. Питання авторства нарису до сьогодні залишається відкритим. У 1958 р. в рубриці «Повідомлення і документи» пряшівського часопису «Дукля» з'явилася студія чеського дослідника Франя Р. Тихого «Анатолій Кралицький і Янко Краль», у якій науковець стверджує, що «Очеркъ словацкой литературы», опублікований у «Листку» (VII, 1892, № 1–4), написав письменник і священик А. Кралицький [9, с. 152]. З цього приводу сучасний закарпатський дослідник творчості А. Кралицького Валерій Падяк зазначає: «Серед наукових розвідок А. Кралицького немає жодної літературознавчого характеру. Такого змісту праці серед його колег полюбляли Ю. Ігнатков та В[олодимир], за якими приховувався письменник Є. Фенцик. Пізніше, протягом 1900–1901 рр., Є. Фенцик у своєму «Листку» подав велике за обсягом дослідження «О славянских языках и литературах». (Воно друкувалось по розділах за національною ознакою). На жаль, розпиленість архівів, фізична неможливість співставити обидва тексти, один з яких ми мали нагоду бачити в Публічній бібліотеці імені М. Є. Салтикова-Щедріна в Петербурзі, не дає права на остаточне наукове заключення» [6, с. 10].

1908 року київська газета «Рада» (1908. – 16 грудня. – № 276. – Річник третій) на своїх шпальтах надрукувала розвідку Василя Доманицького «Словаки. Про їх життя та національне відродження». Через рік це дослідження з'явилося й окремою книжечкою (К.: Вид-во «Український учитель», 1909. – 56 с.). Про цю працю, до речі, пише в статті «Зоря Гвєздослава» Р. Лубківський (Всесвіт. – 1974. – № 7. – С. 189), згадує її в «Поетичному літописі» М. Мольнар (Дружно вперед. – 1976. – № 11. – С. 22), детально проаналізував студію М. Мушинка в розвідці «Забута книга Василя Доманицького про словаків...» (Карпатика. – 2002. – Вип. 17. – С. 363–375).

Три розділи із семи автор присвятив історії словацької літератури (V. Давніший період»; VI. Часи розквіту; VII. Новіща література) й зокрема поетичному доробку таких визначних митців, як Ян Голлий, Ян Коллар, Людовіт Штур, Ян Ботто, Само Халупка, Андрей Сладкович, Светозар Гурбан Ваянський, Гвєздослав та ін. Причому зразки віршів окремих поетів подаються в українських перекладах, однак без наведення імені перекладача. Можливо, вони належать перу самого В. Доманицького.

1927 року в харківському журналі «Гарт» (1927. – № 6–7. – С. 168–169) надруковано статтю «Сучасна словацька література». В ній простежено творчість знакових поетів старшої ґенерації (Я. Голлий, А. Сладкович, С. Халупка...), проаналізовано доробок поетів-реалістів С. Ваянського, Гвєздосла-

ва та ін., охарактеризовано діяльність словацьких літературних часописів («Vatra», «Prameň», «DAV», «Rozvoj»).

1929 року харківський журнал «Плуг» у статті «Словацька література» (1929. – № 11–12. – С. 105–107) подає огляд словацької літератури 20-х років XX ст. Підписано статтю криптонімом *М.І.* Дослідник М.Мольнар припускає, що М.І. – це Мирослав Ірчан [4, с.306].

Оглядова стаття В. Клементіса «Словацька література» (Червоний шлях. – 1930. – № 1. – С. 112–121) присвячена постатям т. зв. нової словацької літератури, що була покликана утверджувати «світлі» соціалістичні ідеали. Особлива увага тут приділена поетові Лацові Новомеському.

Підвищений інтерес до словацької літератури загалом та словацької поезії зокрема у нас спостерігається у повоєнний період. Так, у 1956 р. журнал «Вітчизна» (1956. – № 5. – С. 134–138) опублікував статтю відомого словацького літературознавця Андрея Мраза «Словацька література останнього десятиріччя»; через кілька років журнал «Дніпро» (1958. – № 4. – С. 88) надрукував замітку словацького письменника й публіциста Мілана Ферка про творчість молодих словацьких літераторів, що згуртувалися навколо журналу «Mladá tvorba»; у книзі «Сучасні письменники Чехословаччини» (К., 1963) знаходимо нарис словацького науковця Павола Штєвчека «Сучасна словацька література (40–60 рр.)» (С. 235–241) тощо.

Виняткова роль у справі популяризації словацької поезії в Україні належить словацьким україністам, передусім Михайлові Мольнару. Його монографії «Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками» (1957), «Словаки і українці. Причинки до словацько-українських літературних взаємин з додатком документів» (1965), «Зустрічі культур. З чехословацько-українських взаємовідносин» (1980) та інші містять не тільки багатий фактичний, але й цінний бібліографічний матеріал з історії словацько-українських літературних взаємин. Саме з ініціативи М. Мольнара в пряшівському культурологічному журналі «Дружно вперед» велася рубрика «Поетичний літопис чехословацько-української дружби». Тут, крім іншого, публікувалися українські переклади словацької поезії, простежувалася історія їх появи, робилися спроби встановлення їх авторства тощо. «Поетичний літопис» є унікальним джерелом для дослідження словацько-українських взаємин в галузі поетичного перекладу.

1960 року журнал «Вітчизна» (1960. – № 5. – С. 201–205) друкує статтю М. Мольнара «Чеська та словацька література в українських перекладах» з додатком бібліографії українських перекладів від 1917 року (С. 203–205). Можливо, саме ця публікація підштовхнула й вітчизняних славістів до вивчення та систематизації словацької літератури в Україні. Так, у 1963 р. у видавництві Академії наук УРСР узріло світ дослідження В. І. Шевчука «Сучасні українсько-чехословацькі літературні зв'язки (1945–1960)». У 1968 р. у черговому бібліографічному покажчику, виданому до VI Міжнародного з'їзду славістів, уміщено розділ «Словацька література» (К.: «Наукова думка», 1968. – Ч. 2. – Вип. 2. – С. 520–521). До речі, з тієї самої нагоди у тому ж таки 1968 р. під редакцією Ореста Зілинського у Празі вийшов науково-бібліографічний збірник «Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків (1814–1964)». Зрозуміло, що він містить також дані і про словацьку (чехословацьку) літературу, зокрема й про словацьку поезію в дискурсі українсько-словацьких взаємин (С. 349–361).

Огляд досліджень зі словакістики від перших відгуків про словацьку літературу до 1965 р. зроблено у статті Є. П. Кирилюка «Словакістика на Україні» (Рад. літературознавство. – 1971. – № 1. – С. 27–35).

Надзвичайно цінним є матеріал, уміщений у статті Володимира Моторного «До історії західноукраїнсько-словацьких літературних взаємин» (Українське слов'янознавство. – 1971. – Вип. 5. – С. 76–80). Учений аналізує ґрунтовну студію Івана Белея про словацького письменника Йозефа Милослава Гурбана (газета «Діло», 1888 р., № 37), простежує перекладацьку та наукову спадщину І. Франка, С. Масляка, В. Лучука, Р. Лубківського, вказує на їхню велику роль у популяризації словацької поезії в Україні. Крім того, В. Моторний є співупорядником книги «Сучасні письменники Чехословаччини» (К., 1963), автором низки студій (Motornyj V. Dotyky dvoch kultúr // Slovenské pohľady. – 1971. – № 2; Лобур Н., Моторний В. Словацьких вершин первоцвіт... // Studia Slovakistica. 7. Віртуальний інститут словакістики. – Ужгород, 2007. – С. 13–21 та ін.), які присвячені питанню вивчення словацької літератури в Україні, зокрема у Львівському національному університеті.

Вагомий внесок у справу дослідження словацько-українських взаємин в галузі художнього перекладу зробив пряшівський науковець Юрій Кундрат. Його монографія «Український художній переклад у Чехословаччині (1945–1980)» [3], містить, крім іншого, розділ «Українські переклади словацької літератури – спроба порівняльного аналізу», в окремому підрозділі якого розглядаються й поетичні переклади (с. 78–128). Важливим доповненням до книги є бібліографія українських перекладів словацької літератури зазначеного періоду. Ю. Кундрат також є автором низки статей, у яких прямо чи опосередковано торкається питання українських перекладів словацької поезії.

Словакістика ніколи не випадає з поля зору українського славіста Галини Сиваченко. В студіях «Словацька література на Україні» (1966–1976)» (Рад. літературознавство. – 1977. – № 10. – С. 82–86) та «До історії поширення словацької літератури на Україні» [7] науковець, здійснюючи огляд словакістики в Україні упродовж зазначеного десятиліття, дотримується жанрового принципу при розгляді матеріалу. Знайомлячи читачів з українськими перекладами словацької поезії, Г. Сиваченко акцентує як на фундаментальних виданнях (антологія «Словацька поезія», 1964; збірка перекладів Р. Лубківського, 1972), так і на окремих добірках в жур-

налах «Всесвіт» і «Жовтень». У монографії «Творчість Андрея Плавки. Традиції і новаторство» (К., 1984) дослідниця намагається розглядати лірику А. Плавки у слов'янському контексті, проводячи аналогії з поетичною манерою П. Тичини, М. Рильського та інших митців. В оглядовій статті «Обличчям до сьогодення» (Всесвіт. – 1985. – № 3. – С. 83) Г. Сиваченко простежує художні можливості сучасної поезії, зокрема верлібру, на прикладі творчості А. Плавки, В. Мігалика, М. Валека, Л. Фелдека, Я. Замбора та ін. Перу науковця належить також ґрунтовна студія теоретичного характеру «Словацька компаративістика: проблема історії та теорії» [8].

1991 року в бібліографічному покажчику «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті. Матеріали до бібліографії (поч. XIX ст. – 1980 р.)» (К.: «Наукова думка», 1991. – Том 4) уміщено оновлений, доповнений свіжими даними розділ «Словацька література» (С. 406–421).

Важко переоцінити місіонерську діяльність окремих часописів у справі ознайомлення українців з поезією найближчих сусідів. До таких, без перебільшення, належать «Дукля» і «Всесвіт». Оглядові статті пряшівського науковця і перекладача Іллі Галайди «Художній переклад словацької поезії і прози на сторінках журналу «Дукля» у 1953–2003 роках» (Дукля. – 2004. – № 1. – С. 23–32) та «Словацька поезія і проза у перекладах на сторінках журналу «Дукля» за 1990–2002 рр.» (Дукля. – 2002. – № 4. – С. 68–70), а також дослідниці В. Юричкової «Словацька література на сторінках «Дуклі» в 1990–2003 рр.» [10] містять бібліографічні покажчики, які стануть у добрій нагоді всім, хто цікавиться українськими перекладами словацької літератури. Так само, як і укладений Олегом Микитенком та Галиною Гамалій бібліографічний покажчик «Журнал іноземної літератури «Всесвіт» у XX сторіччі (1925–2000)» (К., 2004), окремі сторінки якого присвячені українським перекладам словацької поезії (С. 78–81).

Не одне десятиліття працює на ниві вивчення і збагачення українсько-словацьких взаємин науковець, перекладач і публіцист Іван Яцканин. Його книга «Діалог літератур» [11] містить як студії оглядового характеру, до прикладу, «Словацька література на сторінках журналу «Всесвіт» (с. 56–68), так і статті, присвячені окремим авторам, як-от «Переклад одного вірша» (с. 69–75), де аналізується поезія «Історія трави» Мирослава Валека в перекладі Василя Стуса.

Справжнім подарунком для українських славістів став збірник слов'янознавчих праць братиславського науковця Миколи Неврлого «Минуле й сучасне» [5], друга частина якого «Чесько- й словацько-українські зв'язки», як, зрештою, й інші розділи видання, творять добре підґрунтя для всебічного вивчення словацької поезії в дискурсі українсько-словацьких взаємин. Шкода, що сюди не ввійшли рецензії та відгуки літературознавця на українські переклади словацької поезії, надруковані в газетах та журналах Словаччини [12; 13; 14]. Вони також заслуговують на окреме видання.

Українським перекладам пряшівця І. Мацинського, з-під пера якого вийшли чотири фундаментальні книги поезій словацьких романтиків Я. Ботта, Я. Краля, С. Халупки та А. Сладковича, присвячена дисертація Тетяни Ліхтей (Ужгород, 2002). Вона також є авторкою видання «Штурівська ґенерація романтиків та українська література» (2003), низки статей, присвячених українським перекладам словацької поезії.

З найновіших досліджень узагальнюючого характеру заслуговує на увагу оглядова стаття Ярослава Джоґаника «З розвитку словацько-українських літературних зв'язків на зламі століть» [2], у якій автор простежує здобутки і втрати на ниві словацько-українських взаємин, починаючи від 1989 року й до наших днів, акцентуючи, крім іншого, й на сучасних українських перекладах словацької поезії.

Спричинилися до вивчення та популяризації словацької поезії в українських перекладах (переспівах або адаптаціях) і такі українські та словацькі дослідники, як І. Галайда, Н. Колесниченко-Братунь, Г. Коновалов, В. Конопелець, Г. Кочур, Р. Лубківський, Б. Марець, О. Мишанич, М. Мушинка, Д. Павличко, М. Рильський, М. Роман, Д. Слободнік, Й. Шелепець, Ф. Штраус, В. Юричкова та ін. Вони жваво реагували на появу як авторських книжкових видань словацьких поетів, так і антологій та збірок словацької поезії в українських перекладах. Їхні студії з'являлися передусім на сторінках часописів «Дукля», «Всесвіт», «Вітчизна», а також в наукових збірниках, присвячених питанням славістики чи проблемам художнього перекладу.

Література

1. «ВСЕСВІТ» у XX сторіччі: Бібліогр. покаж. змісту укр. журналу інозем. літ. за 1925–2000 рр. / Уклад. О. І. Микитенко, Г. І. Гамалій. – К.: «Всесвіт», 2004. – 712 с.
2. Джоґаник Я. З розвитку словацько-українських літературних зв'язків на зламі століть / Ярослав Джоґаник // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія Філологія / М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т; редкол.: Ю. М. Бідзіля [та ін.]. – Вип. 20. – Ужгород: «Говерла», 2009. – С. 64–69.
3. Кундрат Ю. Український художній переклад у Чехословаччині (1945–1980) / Юрій Кундрат. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1983. – 260 с.
4. Мольнар М. Зустрічі культур: З чехословацько-українських взаємовідносин / Михайло Мольнар; [передм. Ф. Гондор; відп. ред. Л. Мольнар]. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1980. – 544 с. – (Статті, матеріали й дослідження до іс-

торії чехословацько-українських взаємовідносин, VI).
5. Неврлий М. Минуле й сучасне: Збірник слов'янознавчих праць / Микола Неврлий; [передм. І. Дзюба; відп. за вип. О. Зінкевич]. – К.: Смолоскип, 2009. – 956 с.
6. Падяк В. О. Анатолій Кралицький. Бібліографічний покажчик / В. Падяк, Л. Ільченко; [передм. В. Падяк] / Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека. – Ужгород, 1994. – 112 с.
7. Сиваченко Г. М. До історії поширення словацької літератури на Україні / Галина Миколаївна Сиваченко // Взаємозв'язки літератур країн соціалістичної співдружності. – К.: Вища школа, 1981. – С. 140–152.
8. Сиваченко Г. Словацька компаративістика: проблеми історії та теорії / Галина Сиваченко // Літературознавча компаративістика: навч. посібн.; [ред. Р. Гром'як, упоряд.: Р. Гром'як, І. Папуша]. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С. 91–151.
9. Тихий Ф. Р. Анатолій Кралицький і Янко Краль / Франьо Р. Тихий // Дукля. – 1958. – № 2. – С. 152–157.
10. Юричкова В. Словацька література на сторінках «Дуклі» в 1990–2003 рр. / Валерія Юричкова // Studia Slovakistica. 5. Українсько-словацькі діалоги. Літературознавство. Історія / упор. С. М. Пахомова, Я. Джоґаник. – Ужгород, 2005. – S. 142–157.
11. Яцканин І. Діалог літератур / Іван Яцканин; [передм. І. Яцканин]. – Пряшів: Спілка українських письменників Словаччини, 2008. – 134 с.
12. Nevrlý M. Ján Botto v ukrajinčine / Mikuláš Nevrlý // Pravda. – 1981. – 28 máj.
13. Nevrlý M. Chalupka v ukrajinčine / Mikuláš Nevrlý // Hlas l'udu. – 1985. – 26 jan. – S. 5.
14. Nevrlý M. Samo Chalupka v ukrajinčine / Mikuláš Nevrlý // Nové slovo. – 1985. – 28 máj. – S. 5.

Ліхтей Тетяна Василівна – канд. філол. наук, доцент кафедри словацької філології УжНУ.